

Gorazd Kocijančič: *Tistim zunaj. Eksoterični zapisi 1990–2003*. Ljubljana: Kud Logos, 2004.

Zbirka kratkih tekstov, s pomenljivim naslovom *Tistim zunaj*, združuje kolumne, strokovne ocene, meditacije, mnenja in refleksije, nastale ob različnih javnih priložnostih med letoma 1990 in 2003. V časopisih in revijah že objavljeni teksti tako zbrani in brani predstavljajo študijo o kulturi, usodi umetnosti, filozofiji in krščanstvu oz. religioznosti. Ob njih že z neznatno afiniteto do omenjenih tem ne moremo ostati ravnodušni. Mnogo več. Z njihovo anarhično držo postane vprašljiva naša apriorna zaupljivost v obstoječe avtoritete in prikrajšani smo za možnost lagodne neopredeljenosti.

Če skrivate v sebi najmanjši malikovalski nagib do vednosti, vas najprej preplavi vsesplošno občudovanje. Zadiši po preteklosti, po izgubljenih idealih omike, pred vami v tem smislu zablesti dragocena rariteta. Filozof, filolog, lingvist, prevajalec in pesnik pa zase izbere sokratsko pozicijo, status "učenega nevedneža", ki *ohranja trepet spričo Neznanega*. Na vprašanja sodobnega časa raje odgovarja z modrostjo starih – antičnih mislecev, cerkvenih očetov in mistikov.

Svojtven mik teh zapisov je, da nas vselej posvetijo tudi v zasebnost avtorja. Odstrejo človeka za teorijo, ki si mestoma privoščijo tudi kakšno (ob)sodbo *a priori*. Čeprav je bil pisec naprošen za mnenja, ocene in kritike zavoljo svojega odličnega poznavanja humanistike, pa ravno zapuščanje utirjene akademske drže v osebno motivirane ekscese mišljenja naredi te tekste zelo smešne. Zabavamo se ne brez slabe vesti, saj parazitiramo na avtorjevemu znanju, ki opraviči njegovo strogo, kritično naravnost. Piščevo ognjevitost, zavzetost, ki mestoma sestopi v grobstvo (odvisno od bralčeve rahločutnosti), pojasnjuje dejstvo, da mu za te teme srčno tudi gre.

Čeprav imamo pred seboj zelo kratke tekste, tako rekoč utrinke, nas avtor sooči z vrsto pomembnih problemov, za

katere je (zaradi zmuzljivosti terena) potreben svojevrsten pogum ali avtoriteta, da bi se o njih spregovorilo javno. Pri vprašanih, povezanih z umetnostjo, Kocijančič zase rad izbere pozicijo *ljubitelja*, ki mu dovoljuje varno vlogo ocenjujočega gledalca. Njegov pogled na kulturo je najprej selektiven – loči umetnost od neumetnosti. Odsotnost te aksiološke drže, ki se ji umetnostni kritiki in teoretiki vztrajno izogibajo, je namreč povzročila, da je umetnost postala skoraj vsa kulturna produkcija. Kar se kot umetnost deklarira, je potrebno kot tako obravnavati in negovati. Izguba mere prepušča identiteto sodobne umetnosti kontingenci teorije. Kocijančič brez olepšav pojasni, da ga cesarjeva golota kaj malo privlači. Zavrne vlogo vnaprej podučenega gledalca, ki bi mu stik z umetnostjo osmišljevala šele teorija. Njegova pozicija je subverzivna, v nasprotju s tistim, kar razglašča sodobna estetika, verjame v notranjo in absolutno vrednost umetnin in trmasto vztraja, da "ima čas očitno mnogo duhov".

Kot pesnik in prevajalec, predvsem pa kot bralec, opaza tradicijo, posebnost slovenskega prepesnjevanja, ki se tako rigorozno oklepa metrike izvirnika, da smisel (do nerazpoznavnosti) zmaliči "brezgrajno" zvenenje pesniških figur. Dober prevajalec bo znal formalne elemente pesmi uskladiti z vsebinskimi, nikoli pa ne bo žrtvoval pomena blagozvočnosti.

Drug akutni problem, zlasti v sodobni slovenski literarni produkciji, ki je v precejšnji meri zasluga povsem permisivne (ali nevedne) umetnostne kritike, da je pornografija vztrajno obravnavana kot *resna* literatura, bi vsekakor zaslužil vsaj tehtnejši teoretski prispevek, ki bi razsvetlil razlike med pornografijo in erotično literaturo.

Sodobno mišljenje mnogo pozornosti namenja etičnemu poslanstvu umetnosti, medtem ko redko spregovori o umetnosti imanentnemu etosu. Verjetno zato, ker je *etični glas* težko zapopadljiv, in zlasti ker s samim statusom umetniškosti dela uživajo svojstveno imuniteto. Kocijančič opozori, da tudi problem etične odgovornosti kulturne produkcije korenini v (navidezni) odsotnosti kriterijev, ki neko delo povzdignejo v umetnino. Če "umetniškemu" delu kritično utemeljeno odvzamemo avreolo umetniškosti, njegove etične razsežnosti niso več nedotakljive.

To so le nekatera iz vrste vprašanj, bolj ali manj povezanih s slovenskim kulturnim prostorom, ki jih aktualizirajo Kocijančičevi zapisi in ki bi jim estetika morala vsaj prisluhniti, če že ne skušati tudi odgovoriti nanje. Nič manj kritično ni avtorjevo stališče do filozofskih publikacij. Hermetičnost sodobnih diskurzov uvaja ozek krog iniciiranih, kar odpira neštete možnosti nepristnega, celo napačnega razumevanja, ki mu zaradi visoke kodiranosti redko kdo more kaj oponesti (razumeti). Skrajno skeptično je avtorjevo stališče do novodobnih interpretacij preteklosti. Dvomi v možnost rekonstrukcije zgodovine sploh, vendar to ne pomeni, da nasprotuje slehernemu poskusu mišljenja preteklosti. Sleherna vednost lahko zraste šele po sestopu v (ne)vednost, ki je spoštovanje končne nespoznatnosti vsega, kar je. Navsezadnje nas opogumi za avtonomnejša branja brez izvirno mišljenje hromečih referenc in posrednikov.

Avtorjeva prizadevanja pa bi povsem prezrli, če bi zamolčali, da je prava rdeča nit zapisov pravzaprav religiozni pogled avtorja. Svojo teistično držo pojasni v uvodu kot vero v nadbitnostni Absolut, ki je počelo vsega, kar je. Absolutno kot Bog ali Bog kot absolutno je prizma, skozi katero motri bivajoče, torej tudi kulturo: "Kultura je resnična, ko je v skladu z Božjo resničnostjo in njegovo voljo." Pokazati hoče, da tudi sodobna kultura in mišljenje, navkljub dušeči ateistični atmosferi, izpričujejo brezčasnost Božje resnice. Razkriva *lažnost* kulture, kjer je ta v nasprotju z absolutnim Počelom, *pozitivno* pa vrednoti kulturo, ki se išoč podaja na poti, ki bi jo pripeljale do vnovične harmonične združitve z Bogom.

Tistim zunaj so eksoterični zapisi, kot avtor sam pravi, namenjeni vsem, ne le *posvečenim*. "Namenjeni so širšemu bralstvu – včasih bolj "krščanskemu", včasih bolj izkoreninjenemu (včasih je seveda prav izkoreninjenost nekaj zelo krščanskega in "krščanstvo" velika ovira za krščanstvo), in pisani *z ozirom* nanj."

Uvod vsekakor preseneča, saj je v nasprotju z avtorjevim prepričanjem, da vsako delovanje zrcali skrito bit delujočega. Torej ga je mogoče tolmačiti kot (pretirano) skrb, da bi bralec iz zapisov ne znal ali celo napačno deduciral avtorjev *življenjski nazor*. Eklatantna razlaga (nad)konfesionalnega prepričanja (domnevamo) želi biti ponosna drža religioznega misleca. Pojasnjevati tisto, kar živimo, pa postane opravičilo apriorija. In nazadnje uvod obeta več, kot lahko spisi izpolnijo: razkritje dejanske meje med eksoteričnim in esoteričnim. Ta naj bi bila *n o t r a n j a*. Ali je res?

Nezaupljivi do Kocijančičevih kriterijev postanemo ob tistih delih, ki (tudi po avtorjevem prepričanju) zadostijo umetniškosti, in tistih filozofskih tekstih, ki upravičijo to, kar so, pa jim vendarle manjka "ljubezni do skupne stvari". "Osvojenost od Boga" ni le madež na Cortázarjevi pisavi, temveč zgodba vseh reprezentativnih tekstov modernizma in postmodernizma, ki nas zavezuje, hočemo ali ne. Kako sploh vemo, ali pravilno razumemo Pot, oznanjamo Neznano, razlagamo Božje sledi v bivajočem? Ali ta gotovost, četudi pridobljena z negacijo, ne pomeni prenehati biti *eusebés*?

Začudi nas na prvi pogled naivno stališče, ki skozi tekste zlagoma dobi svojo podobo: da so detronizacijo Boga dejansko izvedli Nietzsche, Heidegger in drugi brezbožni filozofi. Kot filozofa (verjamem, da ne potrebujeta advokata) skušata vendar zapopasti neko stanje stvari, ki so ga, mimogrede, zakrivili raznoteri dejavniki, ne pa ga vzpostaviti! Če si prizadevata misliti "mrak", ki ga razprostira "svetovna noč", še ne pomeni, da participirata na njegovem uresničenju. In če bi bila *Vesela znanost* zgolj Nietzschejeva diabolčna igra, bi potihnila brez vsakega eha.

Seveda pa je vprašanje, kaj je v resnici predmet filozofskega mišljenja – ali misli zgolj samo sebe (ob dejstvu, da je po svetu milijone verujočih) ali pa mu dejansko gre za duhovno-zgodovinsko stopnjo človeštva – več kot legitimno. Morda se celo zdi, da gre za koeksistenco dveh avtonomnih govoric, ki nočeta slišati druga za drugo, vendar je prav enotni (ne)metafizični horizont sodobne

umetnosti in filozofije neodpravljliva priča človekovega odnosa do transcendence, Absoluta. In ta je samo navidez stvar svobodne odločitve. Ali kot to bolje pojasni Heidegger: "Ta doba sveta je določena z izostajanjem Boga, 'z manjkanjem Boga'." Vendar pa manjkanje Boga, ki ga je izkusil Hölderlin, ne taji nadaljnega obstoja krščanskega razmerja do Boga pri posamezniku in v cerkvah, še zlasti pa tega razmerja do Boga ne presoja zaničevalno. Manjkanje Boga pomeni, da noben Bog nič več vidno in enoznačno ne zbira ljudi in stvari na sebe, da bi iz takšnega zbiranja usklajeval svetovno zgodovino in človeško prebivanje v njej. V manjkanju Boga pa se napoveduje še nekaj hujšega. Niso zbežali samo bogovi in Bog, temveč je v svetovni zgodovini ugasnil sijaj božanstva. Čas svetovne noči je boren čas, ker je vedno ubornejši. Ta čas je postal že tako reven, da pomanjkanje Boga nič več ne zmore opaziti kot primanjkljaj" (*Čemu pesniki*; prev. V. Kalan).

Če vztrajamo, da je sodobna umetnost v pravem pomenu besede zrcalo Absoluta, potem – biti moramo dosledni – zavračamo vso umetnost 20. stoletja. Razen morda nekaterih redkih izjem in tistih abstraktnih (slikarskih) del, ki prenesejo sleherno interpretacijo. Kajti sodobna umetnost je pravzaprav en sam spopad z breztemeljnostjo, izkoreninjenostjo, mankom univerzalnega Počela, ki bi osmišljevalo bivajoče, znotraj tega pa so seveda možni razni eskapizmi. To nikakor ne pomeni, da bi morali nekritično slaviti vse, kar se čuti oklicano, da v imenu umetnosti to resnico razglašajo.

Ker avtor našete ugovore zagotovo zelo dobro pozna, se moramo na tem mestu, da bi razumeli, zateči k njegovi anarhični vlogi. V tej luči so eksoterični zapisi alogično, predrazumsko povabilo v misterij absolutne Skrivnosti, polne Praznine, ki ga lahko sprejmemo, ali pa tudi ne.

Že uvodoma in tudi kasneje na nekaterih mestih se avtor kot verujoči distancira od institucije, na drugi strani pa vztraja pri delitvi na kristjane in tiste druge, ki to niso, pri čemer mu je lahko edino vodilo te polarizacije zunanji, institucionalni okvir, ki določa krščansko občestvo. Govori o "kristjanih" in pravih kristjanih. Izkaže se, da so vsebine teh oznak, o čemer priča tudi pogosta raba navednic, nejasne in dvoumne. Kaj pravzaprav danes določa krščanski subjekt in ali sploh obstaja kaj takšnega kot je neinstitucionalno krščanstvo? In predvsem, kaj za razumevanje krščanske Resnice pomenijo nekrščanski obrazi eksistence, ki brez težav živijo v sredi samega krščanstva? Morda je odgovor res preprost: "In horizont *Svetega pisma* in izročila je 'tradicionalna' duhovnost, se pravi modus bivanja, ki ga določa in z vso očitnostjo začrtuje Kristusov Duh. Le zavestno in iskreno iskanje te v-duhovljene skladnosti, molilna skrb za 'navdihnjeno' ohranjanje živega Kristusovega lika v vsem, kar počnemo in govorimo, lahko velja za res krščansko od-govorno odzivanje na vsakršno dogajanje, za odgovarjajoče izmerjanje resničnosti ob merilu Božje Besede." Vendar ima ta Božja Beseda, da bi ne bila napačno razumljena, eksegeta. In morda je le nesprejemanje posredovane Resnice prvega izmed njih prava bolečina tistih zunaj: "Če pa Kristus ni bil Obujen, je tudi naše oznanilo prazno in prazna tudi vaša vera" (1 Kor 15, 14).